

26 ŞUBAT 1992 HOCALI SOYKIRIMI ÜZERİNE

26 February 1992 On The Genocide Khojali

Beşir MUSTAFAYEV*

ÖZET

Hocalı, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki önemli bir yerleşim merkezidir. Ağdam, Şuşa, Hankendi, Askeran yolları üzerinde yer alan ve Karabağ için önemli stratejik konuma sahip bir yerdir. Burası sadece bir ilçe değil, asırlarca Türk tarihinin ve Türk kültürünün hayat bulduğu bir yerdir. Katliamdan önceki nüfusu 7 binden fazla idi. Bazı kaynaklarda bu rakam 10 bin olarak bilinmektedir. Bu bölgede Azerbaycan Türklerinin yanı sıra, Ahıska Türkleri de yaşamakta idi. Hocalı'da Ermenilerin yaptıkları normal savaş koşulları ile anlatılamaz. Çünkü yapılanlar Müslüman Türk'e karşı düpedüz bir soykırım idi.

Hocalı Soykırımı, Karabağ savaşı sırasında 26 Şubat 1992'de Kuzey Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ bölgesindeki Hocalı ilçesinde yaşanan Müslüman sivillerin Ruslar, Ermeniler ve Ermeni devleti tarafından toplu şekilde öldürülmesi olayıdır.

Anahtar kelimeler: Dağlık Karabağ, Hocalı, Azerbaycan, Soykırım, Ermeni.

ABSTRACT

Khojali is an important settlement centre of Azerbaijan's Nagorno - Karabakh. Khojali is situated on the roads of Ağdam, Shusha, Hankendi, Askeran and is strategically important for Karabakh. Khojali is not only a region but also is the place where Turkish history and culture originates. The population before the massacre was more than 7 thousand. In some resources, the population is known to be 10 thousand. Together with Azerbaijanian turks, Meskhetian turks also lived here. The armenians' actions in Khojali cannot be explained through normal war conditions. Because, it was a genocide against Turks.

The Khojali Genocide is the mass killing of Muslims living in Khojali which is situated in Northem Azerbaijan's Republic mountainous region by Russians, Armenians and Armenia on 26 February 1992 during the Karabakh war.

Key words: Nagorno Karabakh, Khojali, Azerbaijan, Genocide, Armenian.

* Doç. Dr., Türk Dünyası Tarih Uzmanı, E-posta: besirmustafa@gmail.com
Assoc. Prof. Dr., Turkish World History Specialis, E-mail: besirmustafa@gmail.com

GİRİŞ

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl, özellikle Kuzey Azerbaycan, bugünkü Ermenistan (*Batı Azerbaycan*) ve Doğu Anadolu toprakları Türklerin büyük bir soykırımı ve mezalime uğratıldığı dönemdir. Maalesef günümüz Avrupa ve eski Sovyet tarihçiliğinde bu mezalim ve soykırımın üzerinde hiç durulmamıştır. Sovyet tarihçiliğinde bu olaylar 70 yıldan fazla tek yönlü olarak incelenmiştir. Çünkü Sovyet rejiminin siyasi gücü ve bilim adamlarının isteği bu yönde olmuştur. Daha doğrusu bilim rejimin emrinde olmuştur. Dolayısıyla hiç kimse bu dayatmanın dışına çıkamamıştır.

Öte yandan 19. yüzyıl Türk Dünyası ve Ortadoğu açısından da en hareketli ve en buhranlı dönemlerin yaşandığı bir yüzyıldır. Bu yüzyıl boyunca Ermeni ayaklanmalarının ortaya çıkışında Ermeni örgütleri önemli görevler üstlenmişlerdir. Ermeni örgütlerinin, özellikle Taşnaksütyun örgütünün meydana çıkışına kadar Maveray-yı Kafkas'ta barış ve emniyet hâkim durumda idi. Bu coğrafyada Müslümanlar ve Ermeniler arasında vuku bulan kanlı mezalimlerin gölgesini bile hatırlayan yoktu. Ermeniler, Müslümanlar ve Gürcüler yüzyıllar boyu bir arada yaşadılar. Oysa Taşnaklar din ve ırkçılık tohumlarını saçarak, Ermenistan adı ile yalnızca Ermenilerin meskûn olduğu bir ülke kurmak istediler¹. Ermeni Taşnak güçlerinin tüm faaliyetlerine Rusya başta olmak üzere dış güçlerin destek olduğunu gösteren çok sayıda bilgi ve belge bulunmaktadır. Bu yönde bilinmeyenleri çalışmamızda ortaya koymaya çalıştık².

Sovyet yönetiminin 23 Aralık 1947'da aldığı 4083 sayılı karar ile "*Büyük Ermenistan*" projesi resmileştirilmiştir. Azerbaycan yönetimi göç politikasını kabul etmese de Moskova karşısında hiçbir gücü yoktu. 23 Aralık 1947 yılında SSCB Bakanlar Şurası'nın çıkardığı "*Ermenistan SSCB'den kolektif çiftlik sahibi ve diğer Azerbaycanlı nüfusun Azerbaycan SSCB'nin Kür (Kura)-Aras ovasına göç ettirilmesi hakkında*" kararname ile Azerbaycan Türkleri asırlardır yaşadıkları yurtlarını zorla terk etmeye başladılar. Buna göre, Azeriler eski göç yasasına göre yurtlarından çıkarılırken, Ermeniler yeni yasa ile buralara yerleştirilecekti. Böylece 1920–1930 yılları arasında Ruslarla Ermenilerin hazırlamış oldukları plan adım-adım hayata geçirilmeye başlandı. Azerbaycan topraklarının 45.045 km²'si

¹ Beşir Mustafayev, "Kafkaslarda Müslüman-Türk Soykırımı–1905–1920", Ege Üniversitesi *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi XII/1*, Bağımsızlığının 20. Yılında Türkistan Özel Sayısı, İzmir, 2012, s. 534-536

² Beşir Mustafayev, "Ermenilerin Kuzey Azerbaycan'daki Faaliyetleri (1905–1920)", (Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Türk Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 2009, s. 81-83

Ermeniler tarafından işgal edildi. Ermeniler Azerbaycan topraklarını sahiplenmek arzusundan kesinlikle vazgeçemediler. Transkafkasya merkezi icra komitesi riyaset heyetinin 1 Ocak 1927 tarihli kararıyla Mehri ve CebraİL kazalarından 24 köy, aynı yıl 20 Haziran tarihli kararıyla ise Zengezur kazasının³ 1.065 desyatın (*Rus yer ölçüm birimi*) toprağı, 18 Şubat 1929 tarihli kararıyla Ermenistan'da yeni bir ilçe yaratılması sebep gösterilerek Zengilan ilinin 3 köyü-Nüvedi, Ernezir ve Tuğut Ermenistan'a verildi⁴.

Böylece Ermeniler 1960'dan itibaren yoğun bir şekilde Karabağ üzerinde toprak iddiasında bulunmaya başladılar ve kısa bir süre sonra da iddialarını eyleme dönüştürerek, Türk topraklarını işgal aşamasına geçtiler. Hatta öyle ileri gitmişlerdir ki Ermeni basınında Doğu Anadolu toprakları için "*Batı Ermenistan*" ifadesi yer almaya başlamıştır.

Hocalı'da Müslüman Türk Soykırımı

Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı E. Elçibey: "*Karabağ Türk Dünyası'nın gırtlığıdır. Türk halkı bunu böyle bilmeli*" diyordu⁵. Ermenistan'ın yaptığı son katliama kadar Karabağ'da 40 bin Ermeni'ye karşılık, 1 milyon Müslüman vardı. Sovyetler dönemine kadar Kafkaslar'da hiçbir zaman Ermeni devleti olmamıştı. Ermeniler, Ruslar'dan aldıkları askeri yardımla Karabağ'ı işgal ederek ne kadar Müslüman varsa hepsini sınır dışı ettiler. Daha sonra mezalim ve soykırım uygulamışlardır. Önceden planladıkları niyetlerini hayata geçirmek maksadı ile Erivan'da "*Karabağ*", Hankendi'nde ise 1980 yılının evvelerinde "*Grünk*" teşkilatlarını kurdular. Böylece Erivan ve Hankendi'nde ayaklanmalar başlamış oldu. Ermenistan'da yaşayan 200 binden çok Müslümanı göçe zorladıktan sonra, bu sefer Karabağ'ı Azerbaycan'dan ayırıp Ermenistan'a katmak için mitingler gerçekleştirdiler. Bu yolda kendilerine en çok Rusları arka seçtiler. Moskova merkezi komitede bu meseleyi ele alınmasında talepte bulundular⁶. Kafkaslar, Ruslar için iki nokta bakımından çok önemli idi.

³ Beşir Mustafayev, "Arxiv Qaynaqlarına Görə Zəngəzur Olayları (1905-1920)", *Journal Of Qafqaz University* 33, Bakı-Azerbaycan, Dekabr 2012

⁴ Aygün Attar, "Azerbaycan Türklerinin Ermenistan'dan Zorunlu Göçü (1948-1956)", *Tarihi Gerçeklerle ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu (Bildiri)*, İstanbul. 2007, s. 8-9

⁵ Ebülfez Elçibey, *Bütöv Azerbaycan Yolunda*, Ecdat Yayınları, Ankara. 1997, s. 8, 72; Mirze Yusuf Qarabağı, *Tarix-i Safi-Qarabağnameler*, (Sadeleştiren Nazım Axundov), Bakı 1991, s. 2-3

⁶ Emin Efendiyev, "Muasır Rus Ziyalıları Azerbaycan-Ermenistan Münakaşası Hakkında", *Elturan Jurnalı*, No: 1-2, Bakı 1993

1. Sovyetlerin dağılımıyla dünyada küreselleşme sürecinde olan Azerbaycan petroleri

2. Türkiye ve İran başta olmak üzere Orta Doğu ülkelerine karşı girişebileceği bir harekât için üs konumunda olması⁷.

Bu bağlamda Hocalı, Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde en önemli bir yerleşim merkezidir. Ağdam, Şuşa, Hankendi, Askeran yolları üzerinde yer alan ve Karabağ için önemli stratejik konuma haz bir yerdir. Hocalı asırlarca Türk Tarihinin ve Türk Kültürünün hayat bulduğu bir yerdir. Katliamdan önceki nüfusu 7 binden fazla idi. Bazı kaynaklarda bu rakam 10 bin olarak bilinmektedir. Bu bölgede Azerbaycan Türklerinin yanı sıra, Ahıska Türkleri de yaşamakta idi. Karabağ bölgesinin en önemli tepelerinden birisinde olan Hocalı ilçesi, Ermeni güçleri için önemli bir askeri hedef niteliğinde idi. İlçe, Hankendi ile Ağdam'ı bağlayan yolun üzerinde bulunup bölgenin tek havalimanı için üs konumundaydı. Human Rights Watch'ın raporuna göre Hocalı ilçesi Hankendi'ni top ateşine tutan Azerbaycan silahlı kuvvetleri tarafından üs olarak kullanıldığı için Ermeni kuvvetler tarafından top ateşine tutulmaktaydı. Aralık 1991'de Hankendi çevresinde yerleşen ve Türklerin yaşadığı Kerkicahan kasabasının alınmasından sonra, Hocalı tamamen Ermeni ablukasında kaldı. 30 Ekim'den itibaren kara yoluyla ulaşım kapanmış ve tek ulaşım vasıtası olarak helikopter kalmıştı. 20 Kasım 1991'de Hocavend semalarında Mi-8 helikopterin Ermeni kuvvetler tarafından vurulması ve sonuçta bir kaç Azerbaycan devlet resimleri, Rus ve Kazak gözlemciler dâhil 20 kişinin ölümünden sonra, hava ulaşımı da kesilmişti. İşgalden önce 1991-1992 kış aylarında Hocalı sürekli olarak bombalanmıştır. Hocalıdan çıkmış mültecilerin insan hakları izleme örgütüne söylediklerine göre, bazı durumlarda bombardımanlar açıkça sivil hedeflere karşı yönlendirilmiştir. Saldırı öncesi birkaç aydır kasaba elektrik ve gazdan yoksundu⁸. 936 km²'lik alana sahip, savaştan önce 2.605 aileden ibaret 11.356 kişinin yaşadığı Hocalı, 26 Şubat 1992'de yağmaya maruz kalmış ve kasaba tamamıyla yok edilmiştir. Uzun süre cesetlerin alınması bile mümkün olmadı. Kasaba Alef Hacıyev komutasındaki yaklaşık 160 hafif silahlı kişiden oluşan Özel Polis Gücü (OMON) birlikleri tarafından savunulmaktaydı. İlaveten 200 kişilik savunma kuvveti mevcut idi⁹.

⁷ Mehmet Kengerli, "Azerbaycan'ın Karabağ Felaketi", *Azerbaycan Dergisi* 310, Temmuz, Ankara. 1996, s. 13-15

⁸ Razim Memmedli, "Asrımızın Faciası-Hocalı Gırğını", *Elturan Jurnalı*, Azerbaycan İlimler Akademisi Milli Münasebetler Enstitüsü, İçtimai, Siyasi, İلمي, Kitlevi Yayın Organı, Natçionalnie Vaprosı, No: 1-3, Bakı. 1993

⁹ Cemalettin Taşkiran, "Karabağ Problemi", *Askeri Tarih Dergisi*, ATASE Yayınları, Yıl. 25, Sayı: 48, Ankara. Şubat 2000, s. 33-34

Ermeniler, 1987 yılından itibaren “*Büyük Ermenistan*” ideali çerçevesinde, diasporun da desteği ile Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesine saldırılarını yoğunlaştırdı. 1992’de, Şubat ayının 25’ini 26’sına bağlayan gece bölgedeki silahlı Ermeniler, 366’ncı Rus alayı ile birlikte Karabağ’daki Hocalı kasabasına saldırarak tarihin en acımasız katliamlarından birini yaptı. Hocalı kasabasını tamamen yakan Ermenilerin, katlettiği Müslümanların sayısı resmi bilgilere göre 613. Bunlardan 106’sı kadın, 63’ü çocuk 70’i de yaşlı¹⁰. Cesetlerin çoğu da yakıldı. 76’sı çocuk 487 kişi de ağır yaralandı. Olmadık işkenceler uygulanan 1.275 kişi de esir alındı. Bunlardan 800’ü daha sonra serbest bırakıldı. Ancak, 500’e yakın Azerbaycan Türkü hala kayıp. Hocalı’daki vahşet ve katliam, Ermenilerin “*Büyük Ermenistan*” ideali çerçevesinde, 1987’den itibaren, Ermeni diasporu ile birlikte yeni hedef olarak seçilen Dağlık Karabağ bölgesinin Müslümanlardan boşaltılması amacına yönelik olarak gerçekleştirildi. Ermenilerin “*toprak genişletmek*” arzusuna, tarihi Türk düşmanlığı ve nefreti de eklenerek işlenen bu katliamla, çağın en büyük zulmü ve soykırımı Hocalı’da yaşanmış oldu. Hocalı soykırımı sadece Müslümanlara karşı değil, tüm beşeriyete karşı işlenmiş ve tarifi imkânsız bir insanlık suçudur. Vahşeti yaşayan Fransız ve Ermeni gazetecilerin katliamı anlatan satırları Hocalı soykırımını yerinde izleyen Fransız gazeteci (*Jan İv Junet*) gördüklerini gazetesine şu satırlarla geçiyordu: “*Alman faşistlerin gaddarlığını çok duydum ve okudum. Ama 5–6 yaşındaki çocukları, sivil halkı öldüren Ermeniler, onlardan da beter*”. O vahşete şahit olan ve aktaranlar arasında bir de Ermeni gazeteci bulunmaktaydı. Daud Kheyriyan “*Haçın Hatırı İçin*” isimli kitabında Hocalı katliamını şu sözlerle anlatıyordu: “*Gaflan denen ve ölülerin yakılmasıyla görevli Ermeni grup, 2 Mart günü Hocalı’nın 1 kilometre batısına 100 Azeri cesedini getirip yığıdı. Son kamyonunda 10 yaşında bir kız çocuğu gördüm. Başından ve elinden yaralıydı. Yüzü morarmıştı. Soğuğa, açlığa ve yaralarına rağmen hala yaşıyordu. Çok az nefes alabiliyordu. Gözlerini ölüm korkusu sarmıştı. O sırada Tigranyan isimli bir Ermeni asker onu tuttuğu gibi öteki cesetlerin üstüne fırlattı. Sonra tüm cesetleri yaktılar. O sırada sanki yanmakta olan ölü bedenler arasında bir çığlık işittim. Yapabileceğim bir şey yoktu. Ben Şuşa’ya döndüm, onlar Haç’ın hatırı için savaşa devam ettiler”¹¹.*

Human Rights Watch (HRW) örgütünün raporlarına göre, 25–27 Şubat 1992

¹⁰ [Hocalı Soykırımının 15. Yıldönümü İle Alakadar Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin Bevanatı](#), *Azerbaycan Milli Meclisi*, Bakı 3 Mart 1997

¹¹ Razim Memmedli, *a. g. m.*, s. 14-15

tarihlerinde Ermeni ordusu ve Rus 366. mekanize alayının saldırısı sonucu, aralarında 106 kadın ve 83 çocuğun da bulunduğu 613 Müslüman sivil acımasızca öldürülmüştür. Aynı rapora göre öldürülen sivillerin yanında Ermeni kuvvetlerinin rehin aldıkları 1.275 kişiden 56'sı öldürülmüş, 150 kişinin kaybolması, 70 ihtiyarın işkenceyle katledilmesi, 1.001 kişinin yaralanması, 8 ailenin ise tümünden yok edilmesi günümüzde bilinen çağdaş dünya adına bir insanlık vahşetidir¹².

Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov, kendisine muhalefet eden Azerbaycan Halk Cephesi milislerinin, Hocalı-Ağdam yolunu kullanarak Ermeni güçlerinden kaçmaya çalışan insanlara ateş açmasının da ölü sayısını arttırdığı iddia etti ancak eleştiriler üzerine *'sözlerinin yanlış anlaşıldığını'* belirtti. Ermeni tarafına göre Azeri milisler, kendi öldürdükleri Azerileri Ermenilerin katlettikleriyle karıştırarak, *'Azeri maktul'* sayısını yükseltmişlerdi. Ermenilerin suçlu olduğunu kabul eden yöneticiler de vardı. Örneğin: Markar Melkonian *"Hocalı stratejik bir hedefti, ancak aynı zamanda bir intikam hareketiydi."* demişti. Uzun süre Ermenistan Savunma Bakanlığı ve Güvenlik Konseyi Başkanlığı yapan Sergey Sarkisyan, *"Hocalı'dan önce Azeriler, Ermenilerin sivil nüfusa el kaldırmayan bir halk olduğunu düşünüyordu. Biz bu anlayışı sona erdirmeye muvaffak olduk."* diye övünmüştü. Türk kamuoyuna pek yansımayan ise Ağdam'a doğru kaçanlar arasında Türkiyeli subaylarının da olmasıydı. Bu subaylar, sorgularında gönüllü olarak Azerbaycan'a geldiklerini iddia etmişlerdi¹³. Hocalı katliamı o güne dek birbirine düşman örgütlerin çatışması şeklinde süren Dağlık Karabağ uyuşmazlığında bir dönüm noktası oldu. Bu tarihten sonra artık örgütlerin değil ulusal orduların savaşı söz konusuydu.

Hocalı soykırımından bugün hayatta kalanlar Ermenilerin yaptıkları insanlık dışı mezalimi şöyle anlatmaktadırlar: *"Elleri bir ağaca arkadan bağlanan hamile bir kadının başına dikilmiş olan iki Ermeni yazı tura atıyordu. Hamile Müslüman kadının doğumu oldukça yakın görünüyordu. Çaresiz kadın bir hazan yaprağı gibi titriyordu. Elbiseleri yırtık, ayakları çıplaktı. Ermenilerin uzun boylu olanı elindeki AK-47 model Rus yapımı otomatik tüfeğinin namlusuna monte edilen seyyar kasaturayı çıkartırken, diğeri elindeki demir parayı havaya attı: Ermenice, 'Akçik, manç?' (Kız mı, oğlan mı?) 'Akçik' (Kız) Bu cevap üzerine 'oğlan' diyerek bahse giren Ermeni, elindeki kasatura ile hamile kadının karnını bir hamlede yarıp*

¹² Aslan Xelilov, *Genosit Protiv Müslümanskogo Naseleniya Zakafkasya V İstoriceskñ İstoçnikah*, Bakı 2000, s. 21-23

¹³ Beşir Mustafayev, "Ermeni Devlet Terörünün Eseri: 26 Şubat 1992 Hocalı Soykırımı Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 29, Ankara. 2011, s. 27-32

çocuğu çıkarttı. Kan bürülü gözleri bebeğin kasıklarına kilitlendi. Ermenice, 'Tun şahetsar, inger' (Sen kazandın, yoldaş) Ermenice, 'Yes şahetsapayts ays bubriki inç bes bidigişdan'. (Ben kazandım ama bu bebek nasıl beslenecek?) Ermenice, 'Mayrigı bedge gişdatsine' (Annesi besleyecek elbette) Bunun üzerine daha kısa boylu olan Ermeni, bir hamlede kasaturaya geçirdiği bebeği annesinin göğsüne yapıştırdı. Ermenice, 'Mayrig yerahayin zizdur' (Çocuğa meme ver) Aynı dakikalarda Hocalı'nun başka bir semtinde tek kale futbol maçı hazırlığı vardı. İki kesik Müslüman kadın başını kale direği yapmışlar, top arayışına girmişlerdi. Başı tıraşlı bir çocuk bulup getirdiklerinde ise Ermeni asker sevinçle bağırды. Ermenice, 'Asixn maçimi yev bizdıge, aveg gındırnadabidi. Gıdıresek' (Bu hem saçsız hem de küçük, iyi yuvarlanır. Kopartın.) Aynı anda çocuğun gövdesi bir tarafa, başı da orta yere düşmüştü. Ermeniler zafer naraları atarak, kanlı postalları ile kesik çocuk başına vurarak kanlı bir kaleye gol atmaya çalışıyordu¹⁴.

Bu olay Hocalı'da bundan çok değil, yalnızca 20 yıl önce yaşandı. Her iki olay da Ermeni askerlerinin katliamlarına bizzat şahit olan görgü tanıklarının anlatımlarıdır. Ajanslar katliam haberini bütün dünyaya hızla geçerken, Hocalı halkından geri kalanlar ise çaresizlik içinde kıvranıyordu. 26 Şubat'ta güçlü silahlarla donatılmış Ermenistan silahlı kuvvetleri ile Hankendi'nde konuşlanmış bulunan Albay Zarvigarov komutasındaki 366'ncı Rus motorize alayı Hocalı'ya saldırarak tarihin en korkunç katliamlarından birini yaptılar. 26 Şubat gecesi Rus motorize alayının tanklarından açılan top ve roket saldırıları ile Hocalı havaalanı kullanılamaz hâle getirilerek kentin dış dünya ile ilişkisi de tamamen kesildi. Savunmasız kalan kente giren Rus destekli Ermeni askerleri, çocuk, yaşlı, kadın, bebek demeden birçok Müslümanı acımasızca katlettiler. Gerçekleştirilen bu soykırım bir bakıma Ermenistan ve Rusya devlet terörünün bir eseriydi.

Ermenilerin işgal ettikleri Hocalı'da dehşet verici olaylar yaşandı. Diri-diri insanların kafa derilerini yüzdüler, sağ olarak ele geçirdiklerini ise sistematik bir işkenceye tâbi tutarak, insanlık dışı muamelelere maruz bıraktılar. Hızır ve testereler ile diri-diri insanların kol ve bacaklarını kestiler. Genç kızların önce saçlarını, sonra da kafa derilerini yüzdüler. Babanın gözü önünde evladını, evladın gözü önünde babayı kurşuna dizdiler. Kesik kafaları sepetlere doldurdular. Peki, neydi bu düşmanlık? Ermenistan'daki okul duvarlarında asılan haritalarda *Türkiye'nin '12 vilayeti'* yer almaktayken, Ermenistan'ın bayrağında Türkiye hudutları içindeki *'Ağrı Dağı'nın'* resmi varken, *Ermenistan Millî Marşında*

¹⁴ Beşir Mustafayev, a. g. m., s. 32-38.

'Topraklarımız işgal altında, bu toprakları kurtarmak için ölin, öldürün' denmekteyken, başkaca bir neden aramaya zaten gerek yok sanırım¹⁵.

Tanıkların anlattıklarını dinleyenler önce kulaklarına inanamadı. Fakat katliam sonrası Hocalı'ya girdiklerinde ise, görgü tanıklarının abartmadığını kısa sürede anladılar. Hocalı'da katliam bölgesini gezen Fransız gazeteci Jean-Yves Junet'nin gördükleri karşısında söyledikleri, katliamın boyutunu da anlatıyordu: "*Pek çok savaş hikâyesi dinledim. Faşistlerin zulmünü işittim, ama Hocalı'daki gibi bir vahşete umarım kimse tanık olmaz. Ermeniler Müslüman hamile kadınlarına tecavüz edip karnını hamile olduğu halde taş ile doldurup öldürmüşler ve küçük kızlara tecavüz edip öldürmüşlerdi*"¹⁶.

The Ekonomist dergisinde Hocalı soykırımını aynen şöyle aktarmıştır: "*Helikopterden bakıldığında Azeri mülteci grupları kaçmak istedikleri, ancak buna rağmen yakalanarak Ermeniler tarafından öldürüldükleri görülmektedir. Hocalı, Ermenilerce 25 Şubat tarihinde işgal edilmiştir. Bir hafta sonra kadın, yaşlı, çocuk, cesetleri Karabağ'ın yamaçlarına saçılmış bir halde idi. Yaralılar bile keskin nişancılar tarafından öldürülmüştür. Ölümden kurtulup hayatta kalanlardan birisi Ermenilerin yerde yaralı halde yatanları bile nasıl öldürdüğünü anlatmıştır. 2 kişinin derileri yüzülmüş, 1 kadının parmakları kesilmiştir. Parçalanmış vücutlar, yakılmış cesetler her tarafta görmek mümkündür*"¹⁷.

Ermenilerin 1988'de başlayan Dağlık Karabağ istilası, Müslüman soykırımı haline dönüşmüştür. Kuzey Azerbaycan arazisinin yüzde 20'i işgal edilmiştir. 18 binden fazla kişi katledilmiş, 20 binden fazla kişi yaralanmış ve sakat bırakılmış, 4 binden fazla iş yeri, 660 okul, 250 hastane tahrip edilmiş, camileri, minareleri yıkılmış, 724 ilçe ve köy yakılmış, tüm Türk-İslam eserleri tahrip ve yok edilmiştir. Halen Ermeniler tarafından yurtlarından sürülmüş bulunan çoğu kadın, çocuk ve ihtiyar olmak üzere 1 milyondan fazla Azerbaycanlı öz vatanında mülteci durumunda, vagonlarda ve çadırlarda mahrumiyetler içerisinde Kafkasya'nın çetin iklim koşullarında yaşam savaşı vermektedir¹⁸.

¹⁵ Selim Somçağ, *AB-Kıbrıs-Ermenistan, Bir Teslimiyet Güncesi*, İstanbul. 2006, s. 232

¹⁶ Aslan Xelilov, *a. g. e.*, s. 21–26

¹⁷ "A Viewto a Slaughter", (Hocalı), *The Ekonomist*, 7 March 1992, s. 48

¹⁸ <http://www.euroasiaforum.com/ermenidosyasi.php/24.02.2007/14:57>

SONUÇ

Ermeniler tarafından başlatılan gerginlik 1992 yılından günümüze kadar (*ateşkesle rağmen*) tam anlamıyla işgal, etnik temizlik (*soykırım*) ve deportasyaya (*sürgün*) dönüşmüştür. *Azerbaycan topraklarının % 20'sinin işgal edildiği söz konusu süreçte, 18 bin Azeri katledilirken, 20 binden fazla yaralanmış, 50 bin kişi sakat kalmış ve 66'sı çocuk olmak üzere 5 bin 101 Azerbaycan Türkü ise kayıp veya esir düşmüştür. Ermeni işgalleri neticesinde yerlerinden yurtlarından sürülen 1 milyon insandan 135 bini sağlıklı koşullar altında vagonlarda, çadır kentlerde ve mülteci kamplarında yaşam mücadelesi verirken yüz binlercesi de akrabalarının ve devletin diğer kurumlarına sığınmışlardır. Göçmenlerin % 26'sı yetersiz beslenmeden ve sağlıklı yaşam koşullarından dolayı adeta işkence çekmektedirler. Diğer taraftan yaklaşık 143 bin göçmene BM mülteciler komisyonu ve diğer bir takım uluslararası yardım kuruluşları tarafından sağlanan desteğin 2005 yılında kesilmesi ayrı bir problem oluşturmuştur. Öte yandan Ermenistan'ın bu ve diğer sorunlar nedeniyle Azerbaycan iktisadiyatına vurulan 60 milyon dolar zarar, olayın ciddiyeti bakımından ayrı bir önem arz etmektedir¹⁹.*

Bu güne kadar dünyada “*sözde soykırım*” asılsız iddiasıyla ile sürekli Ermeni kayıplarından konuşulmuş, Müslüman kayıplardan fazla söz edilmemiştir. Doğu Anadolu, Dağlık Karabağ, Nahçıvan, Kuba (*Quba*) ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde yıllardan beri açılan toplu mezarlardan çıkarılan binlerce iskelet Müslüman-Türk katliamının büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. İskeletlerin sayısı 530 bini geçmiştir. Kafkasya'da Rusya'nın himayesi altındaki Ermeniler, dün karşılarında kendilerini kul olarak bildikleri komşularına karşı toprak iddialarına başlamıştır²⁰. Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'da Azerbaycan Türklerinin oturdukları, özellikle Dağlık Karabağ ve Yukarı Karabağ topraklarında “*Büyük Ermenistan*” kurma hayallerini gerçekleştirmek için dün olduğu gibi bugün de katliam ve soykırım yapmışlardır.

“*Memorial*” insan hakları savunma merkezi, insan hakları izleme örgütü, The New York Times gazetesi ve Time dergisine göre katliam, Ermenistan'ın ve 366. motorize piyade alayın desteğindeki Ermeni güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Ermeni kuvvetlere komutanlık

¹⁹ <http://www.haberaliz.com/php?=06.07.2006/>

²⁰ Andrew Mango, “Ermeni Sorunu Nasıl Çözülmemeli?” *Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu*, (İstanbul 24–25 Mayıs), Bildiriler İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No: 40305, İstanbul. 2001, s. 496-497

yapmış Ermenistan Cumhurbaşkanı S. Sarkisyan ve M. Melkonyan'ın aktardığına göre kardeşi Monte Melkonyan, katliamın Ermeni güçler tarafından yapılan bir intikam olayı olduğunu açıklamışlar. İnsan hakları izleme örgütü, Hocalı katliamını Karabağ'ın işgalinden bu yana gerçekleşen en kapsamlı sivil katliamı olarak nitelendirmiştir²¹.

Ermenistan devleti 1992 yılının 25 Şubat'ı 26 Şubat'a bağlayan gecede bölgedeki 366. alayın da desteği ile önce giriş ve çıkışını kapadığı Hocalı ilçesinde, hem Azerbaycan Cumhuriyetinin resmî rakamlarına göre, 83 çocuk, 106 kadın ve 70'den fazla yaşlı dâhil olmak üzere toplam 613 sakin öldürülmüş, toplam 487 kişi ağır yaralanmıştır. 1.275 kişi ise rehin alınmış ve 150 kişi ise kaybolmuştur. Cesetler üzerinde yapılan incelemelerde cesetlerin birçoğunun yakıldığı, gözlerinin oyulduğu, başları kesildiği görülmüştür. İnsan hakları izleme örgütü olayı Dağlık Karabağ savaşı içerisinde yapılan en büyük katliam olarak nitelemiştir. Ayrıca Azerbaycan Parlamentosu da 1994 senesinde aldığı kararla, Hocalı'da yaşanan katliamın soykırım olduğunu ilan etmiştir²².

Uluslararası hukuk düzenini savunan devletlerin olmayan bir soykırımı yaptırım olarak Türklerin önüne koyarken, gözlerinin önünde gerçekleşen bir Müslüman-Türk soykırımına seyirci kalması düşündürücüdür. Bunun için sadece 26 Şubat 1992 tarihinde Hocalı'da yaşanan soykırımı belirtmek yeterlidir. Ermeni ve Rus birliklerinin bizzat katılımıyla silahsız Müslümanlara karşı Hocalı'da yapılan soykırımın sorumluları uluslararası hukukun üstünlüğüne diğer toplulukların inanması adına sorgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- ATTAR Aygün, "Azerbaycan Türklerinin Ermenistan'dan Zorunlu Göçü (1948–1956)", *Tarihi Gerçeklerle ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu*, İstanbul 2007
- EFENDİYEV Emin, "Muasır Rus Ziyalıları Azerbaycan-Ermenistan Münakaşası Hakkında", *Elturan Jurnalı*, No: 1–2, Bakı 1993
- ELÇİBEY Ebülfez, *Bütöv Azerbaycan Yolunda*, Ecdat Yayınları, Ankara 1997
- XELİLOV Aslan, *Genosit Protiv Müslümskogo Naseleniya Zakafkasya V İstoriceskäh İstoçnikah*, Bakı 2000
- QARABAĞI Mirze Yusuf, *Tarix-i Safi-Qarabağnameler*, Sadeleştiren Nazım Axundov, Bakı 1991

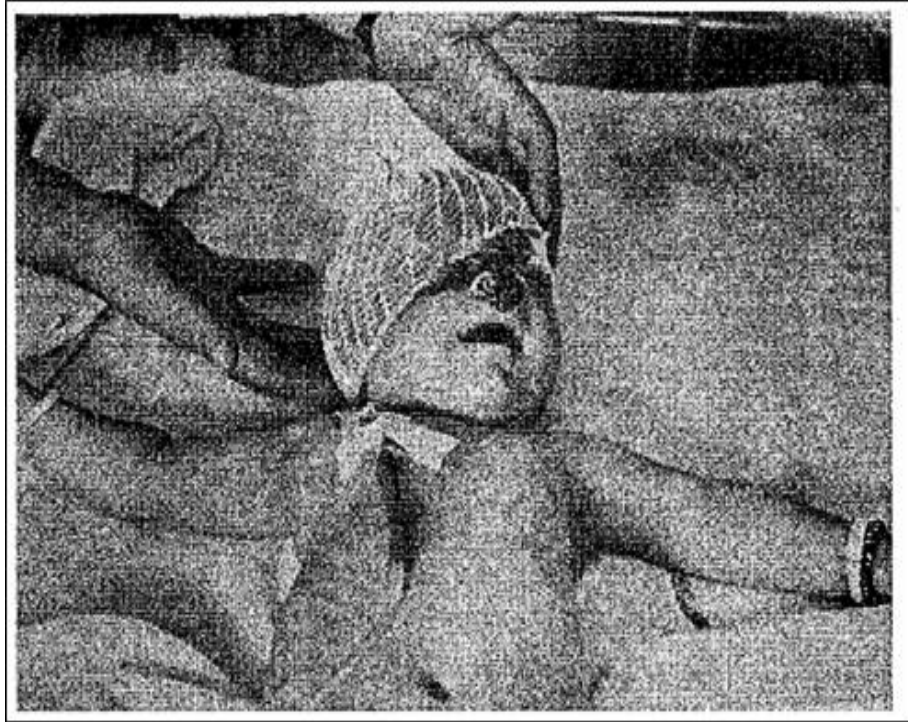
²¹ "A Viewto a Slaughter", (Hocalı), *The Economist*, 7 March 1992

²² Hocalı Soykırımının 15. Yıldönümü İle Alakadar Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin Beyanati, *Azerbaycan Milli Meclisi*, Bakı 3 Mart 1997

- KENGERLİ Mehmet, “Azerbaycan’ın Karabağ Felaketi”, *Azerbaycan*, No: 310, Temmuz, Ankara 1996
- MANGO Andrew, “Ermeni Sorunu Nasıl Çözümlemeli?” *Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yay, 24–25 Mayıs, Bildiriler, No: 40305, İstanbul 2001
- MEMMEDLİ Razim, “Asrımızın Faciası-Hocalı Gırğımı”, *Elturan Jurnalı*, Azerbaycan İlimler Akademisi Milli Münasebetler Enstitüsü, İçtimai, Siyasi, İlmî, Kitlevi Yayın Organı, Natçionalne Vaprosı, No: 1–3, Bakı 1993
- MUSTAFAYEV Beşir, “Ermeni Devlet Terörünün Eseri: 26 Şubat 1992 Hocalı Soykırımı Üzerine”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 29, Ankara 2011
- MUSTAFAYEV Beşir, “Kafkaslarda Müslüman-Türk Soykırımı–1905–1920”, *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi XIII/1*, Bağımsızlığının 20. Yılında Türkistan Özel Sayısı, İzmir 2012
- MUSTAFAYEV Beşir, “Arxiv Qaynaqlarına Görə Zəngəzur Olayları (1905-1920)”, *Journal Of Qafqaz University* 33, Bakı-Azerbaycan, Dekabr 2012
- SOMÇAĞ Selim, *AB-Kıbrıs-Ermenistan, Bir Teslimiyet Güncesi*, İstanbul 2006
- TAŞKIRAN Cemalettin, “Karabağ Problemi”, *Askeri Tarih Dergisi* 48, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara Şubat 2000
- “A Viewto a Slaughter”, (Hocalı), *The Economist*, 7 March 1992
- Azerbaycan Milli Meclisi, Hocalı Soykırımının 15. Yıldönümü İle Alakadar Azerbaycan Cumhuriyeti *Milli Meclisinin Beyanatu*, Bakı 3 Mart 1997
- <http://www.euroasiaforum.com/ermenidosyasi.php/24.02.2007/14:57>
- <http://www.haberaliz.com/php?=06/07/2006>

Resim 1-2: Hocalı soykırımında öldürülen Müslüman çocuklar

Resim 3: Ermenistan Devletinin Hocalı'da işkenceyle katlettiği bebeklerden biri

Resim 4: Hocalı'da Ermeniler tarafından esir alınan ve işkence edilen bir bebek